

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
O M B U D S M A N
Republic of Macedonia

Информација

за состојбите со почитувањето и заштитата на правата на
осудените и притворените лица

Скопје, Септември 2009

ВОВЕД

Во функција на реализација на Програмата за работа за 2009 година Народниот правобранител во текот на месеците мај и јуни ги посети казнено-поправните установи со цел утврдување на состојбите на остварувањето и почитувањето на правата на осудените лица. Посетите на Народниот правобранител се определени со одредбата на членот 31 од Законот за народниот правобранител (“Службен весник на Република Македонија” бр.60/03), според која, Народниот правобранител ги следи состојбите на почитувањето и заштитата на уставните и законските права на лицата во органите, организациите и установите во кои слободата на движење е ограничена, а особено на: приведените, притворените и лицата кои издржуваат казна затвор или воспитно-поправна мерка во казнено-поправните и воспитно-поправните установи.

ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА КАЗНЕНО - ПОПРАВНИТЕ УСТАНОВИ

Пенитенцијарниот систем во Република Македонија е поставен во определена хоризонтална и вертикална поврзаност со функционирање на: затворени, полуотворени и отворени казнено-поправни установи, со можност за прогресирање на осудените лица од една во друга установа. Согласно Решението за распоредување на осудените лица („Службен весник на РМ“ 113/08) донесено од министерот за правда, казната затвор се извршува во две казнено-поправни установи од затворен вид: КПД Идризово и КПД Штип; седум полуотворени казнено-поправни установи во: Битола, Прилеп, Гевгелија, Скопје, Тетово, Струмица и Куманово и една казнено-поправна установа од отворен вид – КПД Струга. Во полуотворените казнено-поправни установи се спроведува и мерката притвор изречена од надлежниот суд, а казната малолетнички затвор се извршува во Затворот Охрид.

Вкупниот капацитет на казнено- поправните установи изнесува 1.812 за осудени лица и 279 за притворени лица. Во овие установи вработени се вкупно

728 лица од кои според етничката застапеност 625 се Македонци, 84 Албанци, 5 Срби, 10 Власи, 2 Роми, 1 Бошњак и 1 лице е припадник на друга националност. Според половата припадност 616 се од машки, а 112 од женски пол.

КОНСТАТИРАНИ СОСТОЈБИ ВРЗ ОСНОВА НА ИЗВРШЕНИТЕ ПОСЕТИ

Според претходно утврдена методологија при посетите беа согледувани условите за сместување на осудените лица и беше извршен увид во осуденичката документација, а едновременно преку разговорите со вработените и со осудените лица беше надгледуван и односот и постапувањето на службените лица кон лицата лишени од слобода. Притоа беа констатирани следните состојби:

УСЛОВИ ЗА СМЕСТУВАЊЕ И КАПАЦИТЕТ

Состојбата со условите за сместување на осудените лица во некои казнено-поправни установи е загрижувачка. Констатација е дека сместувачките услови се значително подобри во КПД Штип и во затворите во: Битола, Гевгелија и Прилеп.

Меѓутоа ваков заклучок не може да се даде за КПД Идризово и за Затворот во Тетово. Очигледно е дека за овие установи не се одвојуваат финансиски средства за подобрување на условите за престој на осудениците, односно нема доследна примена на одредбите на членовите: 102 и 103 од Законот за извршување на санкциите, според кои сместувачките простории треба да ги задоволуваат основните хигиенски услови, да бидат соодветно опремени, да имаат достатна вентилација и природна светлина, како и да се обезбеди 9 м³ простор за секое осудено лице.

Во однос на сместувачките капацитети кои, според податоците на Управата за извршување на санкциите, располагаат со 1812 кревети за осудени лица и 279 за притвореници, неспорна е констатацијата дека во некои казнено-поправни установи се уште е присутна состојба на пренатрупаност. Така на

пример во КПД Идризово константно престојуваат повеќе од 30% осудени лица во однос на постојниот капацитет.

Имено, според капацитетот установата располага со 950 кревети, но во овој дом континуирано престојуваат повеќе од 1.300 осудени лица. Од друга страна, за разлика од минатиот период, значително е подобрена состојбата во Одделението за притвор во Затворот Скопје, со оглед дека кон крајот на месец јуни беше предаден во употреба новиот притворенички дел со што се очекува пренатрупаноста во оваа установа да се надмине. Исто така неспорен е заклучокот дека е потребно да се подобри осветлувањето и затоплувањето на просториите и редовно да се обновува инвентарот.

КАДРОВСКА СОСТОЈБА И ОБУКА НА ПЕРСОНАЛОТ

Кадровската состојба во казнено-поправните установи е подобрена во однос на минатите години. Вработен е затворски персонал во текот на 2008 година, првенствено во службата за обезбедување и во здравствениот сектор во некои установи. Ваквиот тренд треба да продолжи затоа што кадровската неекипираност во установите создава атмосфера на несигурност кај постојните вработени и едновременно претставува пречка за успешно спроведување на третманот како фундаментален дел на процесот на ресоцијализација на осудените лица. Во овој контекст потребно е да се истакне дека недоволен е бројот на вработени лица од женски пол, а има и несоодветна застапеност на припадниците на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија.

Од друга страна неопходно е потребно да се преземат мерки за востановување организиран систем на едукација на вработените преку формирање центар за обука согласно одредбата на членот 67 од Законот за извршување на санкциите.

Имено, иако во текот на минатите години се спроведени бројни семинари, работилници и други обуки на вработените во казнено-поправните установи останува констатацијата дека континуираната обука и тренинг е основен предуслов за професионализација и стручна надградба за навремено, законито и одговорно извршување на работните задачи.

ХИГИЕНА И ИСХРАНА НА ОСУДЕНИТЕ ЛИЦА

Констатација е дека во поголемиот број казнено-поправни установи осудените лица затворската казна ја издржуваат во несоодветни хигиенски услови. Доколку за КПД Штип може да се заклучи дека хигиената е на високо ниво, оваа констатација не може да се однесува за КПД Идризово. Во оваа казнено-поправна установа особено загрижува хигиената во затвореното и полуотвореното одделение.

Имено, редовното одржување на хигиената претставува неопходен услов за зачувување на здравјето на осудените лица.

Количината и квалитетот на храната на осудените лица е недоволна и несоодветна со пропишаните стандарди, иако оваа состојба се должи и на лимитираните буџетски средства. Главните оброци најчесто се подготвуваат од три прехранбени продукти: грав, компир и макарони, а евидентен е и недостигот на потребниот прибор за исхрана и трпезариски инвентар (столови и маси). Очигледно е дека во однос на исхраната не се постапува согласно законската регулатива со која е утврдена нормативата за најмалку 12 500 калории по секое осудено лице. Исто така, недостасува разновидност во исхраната, како и подготовка на посебна храна за посебни категории осудени лица, како на пример: бремени жени, помлади осуденици, вегетаријанци и др.

Имено, останува констатацијата дека во затворските установи не се води доволно грижа за набавка на храната, како и за нејзиното сервирање и послужување при што не се применуваат здравствените стандарди за болните осудени лица.

КОМУНИКАЦИЈА СО НАДВОРЕШНИОТ СВЕТ

Комуникацијата на осудените лица со надворешниот свет (телефонирање, прием и праќање писма и сл.) е на задоволително ниво, но постои ограничување утврдено со куќниот ред според кое оваа можност осудените лица можат да ја користат само во попладневните часови. Контактите на осудените лица со надворешниот свет се од фундаментално значење за целите на третманот. Контактите на осудените лица со надворешниот свет треба да бидат дел од секојдневната рутинска работа на

затворската управа и главно обележје на целокупниот информациски и комуникациски систем на секоја казнена установа.

Посебно е актуелен проблемот со користењето на погодноста – викенд отсуство за одделни групи на осудени лица кои престојуваат во казнено-поправните установи.

Имено, оваа погодност не ја уживаат осудените кои пред правосилноста на пресудата се упатени на издржување на казната затвор и осудените лица против кои се водат казнени постапки за други кривични дела. Не навлегувајќи во оправданоста на ограничувањето на оваа погодност, констатирано е дека куќните редови на установите со кои се операционализира викенд отсуството не се усогласени со стварноста.

Имено, за ваквите категории потребно е јасно и прецизно да се воспостават одредби зошто одредена категорија осудени лица не можат да ја користат погодноста – викенд отсуство.

РЕКРЕАЦИЈА И СПОРТСКИ АКТИВНОСТИ

Неспорна е констатацијата дека осудените лица немаат доволно можности за рекреативни активности. Организирањето на соодветно физичко образование, спортски и други активности е од значење за физичкото и менталното здравје.

Имено, спортските и забавните активности се сведени на минимум поради недоволниот број спортски реквизити и технички помагала, но постои и индолентност на службените лица за организирање соодветни активности. Во овој правец за одбележување е позитивниот пример на КПД Штип каде што се изградени соодветни спортски терени наменети за рекреација и спортска активност на осудените лица.

РАБОТНО АНГАЖИРАЊЕ НА ОСУДЕНИТЕ ЛИЦА

Констатација е дека на осудените лица во некои казнено-поправни установи не им е обезбеден работен ангажман. Присутни се состојби (Затвор Битола, КПД Идризово, Затвор Тетово) каде поголем број на осудени лица не

се работно ангажирани. Од друга страна пак, на работно ангажираните осуденици не им се исплаќа редовно паричен надоместок, ниту им се обезбедуваат средства за одржување на личната хигиена. Со право може да се заклучи дека во сите казнено-поправни установи не е подеднаков работниот ангажман на осудените лица и се отстапува од законските одредби за правото на работа. Ваквата состојба не создава можност за унапредување на процесот на ресоцијализација преку оспособување на осудениот за работа на слобода, со цел осудениот да ја одржи работната способност и да се стекне со работни навики.

За постојната состојба со работниот ангажман на осудените лица како неопходен предуслов за успешност на третманот придонесуваат и состојбите со стопанските единици кои се основани заради работа на осудените.

Имено, присутен е впечатокот дека во некои погонски капацитети предвидени за работно ангажирање на осудените лица застанало времето (КПД Идризово) бидејќи опремата и условите за работа се под нивото на човековото достоинство и едновремено отстапуваат од минималните стандарди за работа. Фактот дека осудените лица се работно ангажирани исклучиво во земјоделието, упатува на неопходноста за преземање активности за реорганизирање на стопанското работење, набавка на нова опрема, отварање нови капацитети, односно со еден збор осовременување и унапредување на работниот процес на осудените лица.

ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА НА ОСУДЕНИТЕ ЛИЦА

Во казнено - поправните установи во изминатиот период значително е подобрена кадровската состојба со вработување медицински персонал. Меѓутоа во некои казнено поправни установи (Затвор Гевгелија, Затвор Охрид, Затвор Струмица и КПД Струга) нема постојано вработен медицински персонал така што здравствената заштита се организира со склучување договори со медицинските центри или со приватни здравствени установи.

Во однос на здравствената заштита особено загрижувачка е состојбата со осудените лица зависници од опојни дроги, состојба присутна во сите казнено-поправни установи. Особено се загрижувачки состојбите на осудените лица зависници од опојни дроги во КПД Идризово и на осудените лица осудени на казна малолетнички затвор (Затвор Охрид) кои боледуваат од ХЕПАТИТ Б и Ц. Зависниците од дрога се осудени лица на возраст под 30 години. Во овој контекст значајно е да се истакне дека во овие установи присутна е соработката со здравствените центри за спроведување на метадонската терапија, а во КПД Идризово функционира метадонски центар.

При посетите на казнено-поправните установи уште еднаш, како и во претходните извештаи, е констатирано дека осудените лица не се здравствено осигурани, иако на тоа обврзуваат прописите од областа на здравството. Па така, како и порано, здравствените потреби (прегледи надвор од установата, набавка на медицински материјал и лекови) се финансираат од посебна ставка на Управата за извршување на санкциите, меѓутоа недостатокот на буџетски средства е присутен и во однос на оваа проблематика, а континуирано е присутна и состојбата на недостаток на лекови и медицинска опрема.

ОБРАЗОВАНИЕ И СТРУЧНО УСОВРШУВАЊЕ

Во казнено - поправните установи отсуствува организирање и спроведување на програма за образование, стручна обука и усовршување на осудените лица, иако некои форми на основно образование се присутни во КПД Идризово. Посебен проблем е големиот број на лица осудени на казна малолетнички затвор кои се неписмени. На овој план значајно е да се одбележи дека во КПД Идризово се преземаат активности за реновирање на училишните простории за изведување настава за осудените лица. Притоа, констатација е дека како и во слободното општество основното и средното образование е задолжително и за осудените лица, но забележливо е отсуството на соработка со надлежните служби од областа на образованието.

НЕФУНКЦИОНИРАЊЕ НА ПРЕДОТПУСЕН ТРЕТМАН

Во казнено - поправните установи во Република Македонија не постои предотпусен третман на осудените лица како начин за подготовка на нивното отпуштање од установата, иако тоа е обврска согласно законските одредби. Во овој контекст, констатација е дека недостасува и соработка со центарот за социјална работа во местото во кое осудениот ќе живее или ќе престојува по издржаната казна.

Имено, во современите затворски системи вообичаена практика е составување посебни програми за отпуштање. Особено е важно осудените лица да се информираат со податоци за животот на слобода со цел да бидат подготвени за понатамошниот живот и работа. Меѓутоа во казнено-поправните установи во државата не функционира предотпусниот третман ниту се подготвува програма за отпуштање иако таа како значаен сегмент на процесот на ресоцијализација треба да се подготви уште на почетокот на издржувањето на казната, согласно индивидуалната програма за третман.

ПРАВО НА ПРАВНА ЗАШТИТА

Осудените лица се должни да ги почитуваат редот и дисциплината во текот на издржувањето на казната, но едновременно согласно Законот надлежните органи се должни да го обезбедат правото на поднесување поплаки и жалби. Овој стандард нормативно е уреден во Законот за извршување на санкциите, но не се спроведува во целост поради што неспорна е констатацијата дека правната заштита на осудените лица ја обезбедува само Народниот правобранител, согласно својата надлежност.

Имено, со одредбите на членовите 166 - 173 од Законот за извршување на санкциите, е уредена заштитата на правата на осудените лица со употреба на правни средства, меѓутоа при посетите на установите во разговорите со осудениците и од увидот во стручните досиеја не е забележано дека осудениците писмено или усно на записник поднесуваат поплаки, ниту дека по поплаките е постапено, а ниту дека е даден одговор, додека има изјави дека на осудениците не им е овозможено поднесување, односно доставување поплака до друга институција.

ПРЕПОРАКИ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА СОСТОЈБИТЕ

Констатираните состојби за функционирањето на казнено-поправните и воспитно-поправните установи во Република Македонија и неопходноста за нивно натамошно унапредување ги определуваат препораките за кои Народниот правобранител смета дека во наредниот период потребно е да се преземат следните итни и неопходни мерки и активности:

1. Доследно спроведување на законската регулатива за функционирање на казнено-поправните и воспитно-поправните установи, со задолжително почитување на правата на осудените и притворените лица. Во овој контекст неопходно е потребна измена на постојното законодавство со цел зајакнување на одредбите за функционирање на пенитенцијарниот систем и непречено остварување на загарантираните права на осудените лица.

2. Подобрување на просторните капацитети за сместување на осудените лица и реализација на започнатите инвестициски активности на Управата за извршување на санкциите со доследна примена на стандардите кои обезбедуваат хумани и пристојни просторни услови за живеење и работа на оваа категорија лица лишени од слобода. Притоа, неопходна е потребата при изградбата или реконструкцијата на објектите да се специфицираат нормативите за сместување согласно здравствените и хигиенските потреби, како и климатските услови.

Во овој правец препорачливо е инвестициските активности задолжително да содржат јасни и прецизни градежни и занаетчиски активности со точно утврдена динамика и извор на финансиски средства за секоја казнено-поправна установа одделно.

3. Кадровското екипирање на службите во казнено-поправните и воспитно-поправните установи, како процес треба да продолжи со доследно спроведување на принципот на правична и соодветна застапеност на припадниците на заедниците, а особено со вработување на лица од женски пол. Исто така, се препорачува задолжително востановување систем на едукација и обука на персоналот вработен во казнено-поправните установи, особено од аспект на познавањето и примената на домашното законодавство и меѓународните стандарди од областа на извршувањето на санкциите.

4. Задолжително редовно одржување на хигиената во просториите во кои престојуваат и работат осудените лица и обезбедување разновидна исхрана со поголема застапеност на овошје и зеленчук. Осудените лица кои се задолжени за подготовка на храната да подлежат на редовни лекарски прегледи.

5. Востановување организирана форма на здравствена заштита на осудените лица со вработување лекари и друг медицински персонал во установите во кои недостасува таков кадар и редовна набавка на медицинска опрема и медикаменти.

Имено, зачувувањето на физичкото и менталното здравје на лицата кои се ноаѓаат на издржување на казната затвор е обврска која произлегува од Законот за извршување на санкциите и меѓународните стандарди. За оваа цел како итноста се наметнува потребата за задолжително здравствено осигурување на осудените лица.

Во функција за востановување соодветна здравствена заштита потребна е соработка со Министерството за здравство, како надлежен орган кој го следи квалитетот на обезбедување медицински услуги. Проблемот со осудените лица зависници од опојни дроги претпоставува развивање посебни програми за третман на зависниците и создавање систем на превенција, компатибилен со системот во заедницата, поради што се препорачува реализација на програми согласно Националната стратегија за третман на зависниците од опојни дроги и психотропни супстанции.

6. Контактите на осудените лица со семејствата и потребата за прием на информации од надворешниот свет се важен фактор во остварувањето на целите на ресоцијализацијата како основен предуслов да се намалат последиците од институционализацијата и одвоеноста од општеството. Затоа е неопходно да се стимулираат посетите на осудените лица, но да бидат со подолго времетраење и да се обезбеди непречен прием на писма и пакети. Едновремено, како добра практика потребно е да се стимулира погодноста на отсуство од казнено-поправните установи со користење викенд-престој во кругот на семејството. Во овој контекст задолжително треба да се создаде правна норма за основите под кои оваа погодност може да се користи.

7. Задолжително е потребно да се организира образовен процес во казнено-поправните установи. Образованието мора да се организира и спроведува како системска активност при што посебно треба да се води грижа

за образовниот процес на помладите осудени лица. Во овој правец потребно е да се востанови соработка со надлежните институции во областа на образованието.

8. Осовременување на работата на стопанските единици кои функционираат во состав на казнено-поправните и воспитно-поправните установи и создавање предуслови за работно ангажирање на осудените лица. Притоа, во процесот на работно ангажирање потребно е определување јасен статус и приоритет на работа на осудените лица, обезбедување соодветни средства за реализација на програмата за работа, користење современи техники и процеси на производство, како и исплата на надоместок за извршената работа.

9. Непречено функционирање на системот примена на инструментите за заштита на правата на осудените лица од страна на казнено-поправните установи и редовно евидентирање на сите настани и околности од значење за правната помош на осудените лица.